

HAMPARSUM LİMONCİYAN

(bk. LİMONCİYAN, Hamparsum).

HAMR

(bk. İÇKİ).

HAMRÂÜLESED GAZVESİ

(غزوة حمراء الأسد)

Uhud Gazvesi'nin ertesi günü
Kureyş ordusunu takip için
gerçekleştirilen gazve
(3/625).

Hamrâülesed Gazvesi'nin sebebi hakkında ilk İslâm tarihçilerinden Vâkıdî (ö. 207/823) ve İbn Hişâm (ö. 213/828 veya 218/833) farklı iki rivayet naklederler. Sonraki tarihçiler de eserlerinde genellikle bu iki rivayetten birini tercih etmiş veya ikisini birleştirmişlerdir. İbn Hişâm Hamrâülesed Gazvesi'nin düşmanı korutmak, müslümanların Uhud'da verdiği kayıplardan dolayı zayıf düşmediğini göstermek amacıyla düzenlendiğini, Vâkıdî ise Resûl-i Ekrem'in bu gazveyi, Mekke'ye doğru yola çıkan Kureyş ordusunun geri dönüp Medine'ye baskın düzenleyeceğine dair haberlerin kendisine ulaşması üzerine tertip ettiğini söyler. Vâkıdî'ye göre müslümanlar Uhud Gazvesi'nden sonra şehidlerini defnedip aynı gün Medine'ye dönmüşler; Sa'd b. Ubâde, Hubâb b. Münzir ve Katâde b. Nu'mân başta olmak üzere ensarın ileri gelenleri, düşmanın Medine'ye âni bir baskın düzenlemesi ihtimaline karşı yaralı olan Hz. Peygamber'in kapısında nöbet tutmaya başlamışlardı. Bilâl-i Habeşî'nin sabah ezanını okuduğu ve Resûlullah'ın namaza çıkmasının beklendiği sırada gelen Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî, Kureyş ordusunun Medine'ye baskın düzenlemeyi planladığını haber verdi.

Bu gelişmeler üzerine Hz. Peygamber namazı kıldırdıktan sonra Bilâl-i Habeşî'ye düşmanın takip edileceğini, bu takibe sadece Uhud'da çarpışmış olanların katılabileceğini ilân etmesini söyledi (12 Şevval 3/28 Mart 625). Müslümanlar yaralarının tedavisini bırakarak silâhlarını alıp toplanmaya başladılar. Câbir b. Abdullah, Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıkarak Uhud Gazvesi'ne kız kardeşlerine bakacak başka kimse bulunmadığı için katılmadığını, şimdi ise katılmak istediğini söyledi. Hz. Peygamber, babası bir gün önce

Uhud'da şehid düşen Câbir'in isteğini kabul etti. Münafıkların reisi Abdullah b. Übey de sefere katılmak istedi, ancak Resûlullah ona izin vermedi. Belâzürî, Uhud Gazvesi'nde bulunmayan bazı sahâbîlerin de bu sefere katıldığını belirtir (*Ensâb*, I, 338-339).

Medine'de yerine İbn Ümmü Mektûm'u vekil bırakan Hz. Peygamber sefere çıkmadan önce mescide girerek iki rek'at namaz kıldı. Sancağı Hz. Ali'ye (bazı rivayetlerde Hz. Ebû Bekir'e) verdi. Sâbit b. Dahhâk'ı kılavuz tayin etti. Benî Sehm kabilesinden Süfyân b. Hâlid'in oğulları Selif ve Nu'mân ile Eslem kabilesinden bir sahâbîyi de gözcü olarak ileri gönderdi. Bu sahâbî yorularak geride kalınca Selif ve Nu'mân yola devam edip Medine-Mekke yolu üzerinde ve Medine'nin 8 mil uzağında bulunan Hamrâülesed'e ulaştılar. Ancak burada konaklayıp Medine'ye baskın düzenlemeyi planlayan Kureyşliler tarafından şehid edildiler. Kureyşliler de müslümanların kendilerini takip ettiğini anlayınca Mekke'ye dönmeye karar verdiler. Ordusu ile Hamrâülesed'e kadar giden Hz. Peygamber şehid sahâbîleri defnettikten sonra burada konakladı. Yaralı oldukları ve binekleri bulunmadığı için geciken bazı sahâbîler de Hamrâülesed'e gelerek orduya katıldılar. Resûl-i Ekrem, Hamrâülesed'de buldukları beş gün boyunca müslümanların sayısını kalabalık göstermek ve düşmanın kalbine korku salmak için geceleri ateş yaktırdı. Yakılan 500 ateşin alevleri çok uzak mesafelerden görülebiliyordu.

Henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş olan Ma'bed el-Huzâî Hamrâülesed'e gelip Uhud Gazvesi'nde müslümanların uğradığı musibetten dolayı Hz. Peygamber'e üzüntülerini bildirdi. Mensup olduğu Huzâa kabilesi Resûl-i Ekrem'in müttefikliği ve çevrede olup bitenleri Hz. Peygamber'e bildiriyorlardı. Resûlullah'ın yanından ayrıldıktan sonra Mekke'ye doğru yola çıkan Ma'bed el-Huzâî, Medine'ye 30 mil uzaktaki Revhâ mevkiinde Kureyş ordusuna yetişti. Kureyşliler bu sırada Medine'ye geri dönmeyi ve sağ kalan müslümanları öldürmeyi tartışıyorlardı. Ma'bed, geride olup bitenler hakkında kendisinden bilgi almak isteyen Ebû Süfyân'a müslümanların Uhud Gazvesi'nde bulunamayanların da katıldığı büyük bir ordu ile kendilerini takip ettiklerini ve geri dönmelerinin kendileri için tehlikeli olacağını söyledi. Ma'bed'in bu sözleri üzerine telâşa kapılan Ebû Süfyân ordusuna

hareket emri vererek Mekke'ye doğru yola koyuldu. Ma'bed bu durumu Hz. Peygamber'e bildirdi. Hz. Peygamber de, "Allah'a yemin ederim ki geri dönselerdi çünkü gün gibi yok olup gitmiş olacaktı" dedi.

Müşrik ordusu yolda yiyecek almak için Medine'ye gitmekte olan küçük bir kervanla karşılaştı. Ebû Süfyân, Abdülkaysoğulları'na ait olan bu kervan vasıtasıyla Resûl-i Ekrem'e Medine'ye geri döneceklerini ve sağ kalan müslümanları öldüreceklerini bildirdi. Hz. Peygamber bu haber kendisine ulaşınca, "Allah bize kâfidir, O ne güzel vekildir" (Hasbünallahü ve ni'mel-vekil) dedi. Müslümanlar Hamrâülesed'de beş gün (İbn Hişâm'a göre üç gün) kaldıktan sonra 17 Şevval 3'te (2 Nisan 625) Medine'ye döndüler.

Resûl-i Ekrem, Hamrâülesed Gazvesi esnasında Emevîler'den Muâviye b. Müğire ile Cumahoğulları'ndan şair Ebû Azze'yi öldürmüştür. Uhud Gazvesi'nde Hz. Hamza'ya işkence yapanlar arasında bulunan Muâviye b. Müğire Kureyş ordusunun ayrı düşmüş ve Medine'ye giderek aynı kabileyeye mensup olan Hz. Osman'ın evine sığınmıştı. Hz. Osman'ın başvurusu üzerine Resûlullah üç gün içinde Medine'yi terketmesi şartıyla Muâviye'ye eman vermiş, aksi takdirde öldürüleceğini bildirmişti. Ancak Muâviye, muhtemelen Hz. Peygamber'in faaliyetleri hakkında Mekke müşriklerine bilgi ulaştırmak amacıyla Medine'yi terketmemişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in görevlendirdiği Ammâr b. Yâsir ile Zeyd b. Hârise tarafından yakalanarak öldürüldü. Bedir Gazvesi'nde esir edilen, ancak fakir ve çok sayıda çocuk sahibi olduğu için, müslümanlarla bir daha savaşmayacağına ve Resûl-i Ekrem aleyhinde konuşmayacağına dair kendisinden söz alınarak fidyersiz serbest bırakılan şair Ebû Azze ise sözünde durmayıp Uhud Gazvesi'ne katılmıştı. Müşriklerin Hamrâülesed'den ayrıldıktan sonra uykuya dalmış olduğu için unuttukları Ebû Azze müslümanlar tarafından yakalanarak Hz. Peygamber'in huzuruna götürüldü. Uhud Gazvesi'ne zorla getirildiğini iddia eden Ebû Azze tekrar bağışlanmasını istediği de Resûl-i Ekrem, "Ben sana, Muhammed'i iki defa aldattım dedirtmem. Mümin bir delikten iki defa ısırılmaz" diyerek öldürülmesini emretti.

Âl-i İmrân sûresinin 172-174. âyetlerinin bu gazve dolayısıyla nâzil olduğu rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 334-340; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 101-105; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 48-49; Belâzürî, *Ensâb*, I, 336, 338-339; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 534-537; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ'*, Beyrut 1991, s. 230-231; Bekrî, *Mu'cem*, I, 468; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 301; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 164-166; İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eşer* (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî – Muhyiddin Müstû), Beyrut 1992, II, 57-58; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 48-51; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire, ts., I, 166-170; Süyûtî, *el-Haşâ'îşü'l-kübârâ*, Beyrut 1985, I, 364-365; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd* (nşr. İbrâhim et-Terzî – Abdülkerîm el-Azbâdî), Kahire 1993, IV, 438-450; M. Ebû'l-Fazl İbrâhim – Ali M. el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1974, s. 46-49; M. Ebû Zehre, *Hâtemü'n-nebiyyîn*, Katar 1986, II, 856-858; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 240-249; Mehmet Apaydın, *Resûlullah'ın Günlüğü*, İstanbul 1995, s. 115; Abdülvehhâb M. Ali el-Advânî, "el-Ğazavâtü'n-nebeviyye, senevâtüha'l-hicriyye ve şühürüha'l-kameriyye", *el-Mevrîd*, IX/4, Bağdad 1980, s. 539; M. Cemâleddin Mahfûz, "Ğazvetü'l-Hamrâ'l-esed ve'n-nazariyyetü'l-İslâmiyye", *ME*, LVII/8 (1985), s. 1296-1301.

İBRÂHİM SARIÇAM

HAMSE

(bk. VİLÂYÂT-ı HAMSE).

HAMSE

(خمسه)

Klasik

İran ve Türk edebiyatlarında
bir şairin beş mesnevisinden oluşan
külliyat.

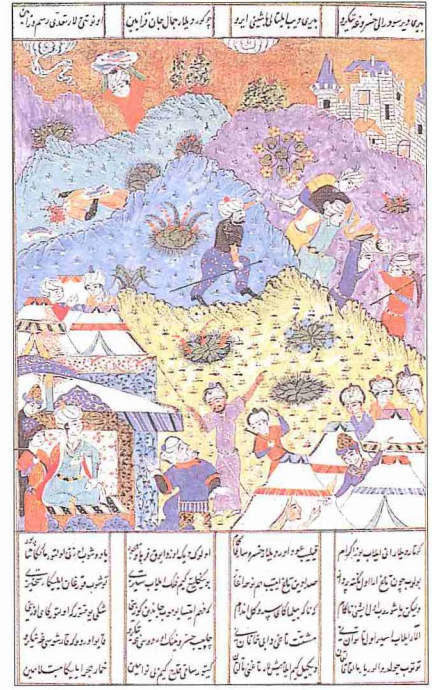
Arapça *hams* (beş) kelimesinin müennesi olan *hamse*, beş mesneviden oluşan külliyat anlamında ilk defa Nizâmî-i Gencevî'nin (ö. 608/1211-12 [?]) *Mağzenü'l-esrâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Heft Peyker*, *İskendernâme* adlı Farsça eserleri hakkında kullanılmıştır. "Penc gener" (beş hazine) adıyla da anılan bu mesnevilerin taklit edilmesiyle sayıları artmaya başlayan bu tür eserlere "hamse" adı verilmiştir. Hamse yazan şairlere "hamse-nüvis" veya "sâhib-i hamse", yazdığı mesnevi sayısı beşten fazla olan şairlere de "sâhib-i sitte, sâhib-i seb'a" gibi adlar verilmiştir.

Daha çok Nizâmî'nin *Hamse*'si taklit edilerek veya ona nazîreler yazılarak ortaya konulan ilk hamselerin başında gelen Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin *Hamse*'sindeki mesnevilerin konuları Nizâmî'ninkiyle aynıdır. Ancak burada ilk mesnevi *Mağla'u'l-envâr* adını almış, bunu *Şîrîn*

ü *Hüsrev*, *Mecnûn ü Leylâ*, *Heft Bihişt* ve *Âyine-i İskenderî* takip etmiştir. Fars edebiyatında hamselerin büyük bir kısmı Nizâmî'nin *Hamse*'sinin taklidi olmakla beraber bazıları konu ve vezin bakımından yenidir. Meselâ Hâcû-yi Kirmânî'nin *Hamse*'sinde *Hümâ vü Hümâyûn*, *Kemâlnâme*, *Gül ü Nevruz* ve *Gevhernâme* adlı orijinal sayılabilecek mesneviler yer almaktadır. Nizâmî'nin eserinden sonra diğer önemli bir hamse de Abdurrahman Câmî'nin *Heft Evreng*'idir. Bu eserde *Silsiletü'z-zehab*, *Selâmân ü Ebsâl*, *Tuhtetü'l-ahrâr* (Nizâmî'nin *Mağzenü'l-esrâr*'ına nazîre), *Şubhatü'l-ibrâr*, *Yûsuf u Züleyhâ*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Hürednâme-i İskenderî* adlı yedi mesnevi bulunmaktadır. Bunlardan *Silsiletü'z-zehab* ve *Selâmân ü Ebsâl* dışındakilere *Hamse-i Câmî* adı da verilmiştir. Külliyyatındaki mesnevi sayısı altı olan Hâtîfî'nin eserinde *Timurnâme*, *Şîrîn ü Hüsrev*, *Heft Manzar*, *İsmâ'îlnâme*, *Leylâ vü Mecnûn* ve *Şehinşahnâme* adlı mesneviler yer almaktadır. Fars edebiyatında konuları Nizâmî'ninkinden farklı olan diğer bir hamse de Feyzî-i Hindî'nindir. Hindî'nin külliyyatı *Merkez-i Edvâr*, *Süleymân ü Belkîs*, Hint kaynaklı bir aşk hikâyesi olan *Nel ü Demen*, *Heft Kişver* ve Nizâmî'nin *İskendernâme*'si örnek alınarak yazılan *Ekbernâme* adlı mesnevileri ihtiva eder. Bunların dışında bazılarının adına yalnız kaynaklarda rastlanan hamse sahipleri arasında Derviş Eşref, Kevkebî, Sâdık Nâmî, Hilâfî-i Çağatâyî, Kemâleddîn-i Zamîrî, Hâşim-i Herevî gibi isimler sayılabilir.

Fars edebiyatının etkisiyle Türk edebiyatında da XIV. yüzyıldan itibaren hamse yazılmaya başlanmıştır. Türk edebiyatındaki hamselerin çoğu Nizâmî-i Gencevî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Câmî'nin mesnevilerine nazîre, cevap veya bunlardan tercüme yoluyla yazılmıştır. Klasik mesnevi konularının esas alındığı bu eserler yeni ilâvelerle zenginleştirilerek yarı telif hale getirilmiştir. Farsça ve Türkçe hamselerde en çok tekrar edilen konu "Leylâ ve Mecnûn" kıssasıdır. Bunun ardından Fars edebiyatında "Hüsrev ü Şîrîn", Türk edebiyatında "Yûsuf ve Züleyhâ" kıssaları gelir. Öte yandan tamamen Türk yerli hayatını konu alan orijinal mesneviler de kaleme alınmıştır. Taşlıcalı Yahyâ ile Nev'îzâde Atâî'nin hamseleri bu bakımdan büyük önem taşımaktadır.

Türk edebiyatında hamse yazan ilk şair Çağatay sahasından Ali Şîr Nevâî'dir (ö. 906/1501). Nevâî'nin *Hamse*'sinin ilk mes-

Ali Şîr Nevâî'nin hamsesinden minyatürlü bir sayfa (TSMK, Hazine, nr. 802, vr. 99*)

nevisi olan *Hayretü'l-ibrâr*, Nizâmî'nin *Mağzenü'l-esrâr*'ı ile Emîr Hüsrev'in *Mağla'u'l-envâr*'ı ve Câmî'nin *Tuhtetü'l-ahrâr*'ına nazîre niteliği taşımakla beraber eserde yer alan "makale" ve hikâyelerin tamamı Nevâî'nin kendi buluşudur. *Ferhâd ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*'dan sonra dördüncü mesnevi olan *Seb'a-i Seyyâre*'de Nevâî, eserin kahramanı Behrâm-ı Gûr'u Nizâmî ve Emîr Hüsrev'den farklı bir şekilde ele alarak değişik bir mesnevi ortaya koymuştur. Nevâî, *Sedd-i İskenderî* adını taşıyan beşinci mesnevisinde Firdevsî'nin bir efsane kahramanı, Nizâmî'nin ise efsane kahramanı olmakla birlikte peygamber kimliğiyle de anlattığı İskender'e büyük bir Türk hükümdarı niteliği vermiş ve adaletli, gerçekçi, ihtiraslardan uzak bir hükümdar olarak görünmesine dikkat etmiştir. Nevâî'nin iki baskısı yapılan *Hamse*'sinin (Hîve 1880; Taşkent 1904) birçok yazma nüshası vardır (geniş bilgi için bk. Levend, *Ali Şîr Nevâî*, III, tür.yer.).

Anadolu'da yazılan ilk hamse Hamdulah Hamdi'ye (ö. 909/1503) aittir. Hamdi'nin *Hamse*'si *Yûsuf u Züleyhâ*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Tuhtetü'l-uşşâk*, *Kıyafetnâme* ve *Ahmediyye* (*Mevlid*) mes-